

« تۈرك يوردى » كەمەك مەپسەندە اعتباراً تۈركلەك

دالەت مەلىرى عېدالغۇر مەمەك بىك افسەرنىك يارمۇ مەپەيد

بازىلەمە « لىيەن » قەمەستى نىشە باشمە مەفەدە .

تۈرك يوردى

ناشرى : تۈرك يوردى

مەدورى : عەمەد امىن

۲۱ مارت ۱۳۳۹

صافى ۱۲

۲ يىل

بوتخف قنلی ، شانلی دنیانک
بختیارلق صاچان ، حیات یاراتان

« علم و فن ، یله سوسلو اولمالیدر . .
شیمدی ماضی اولان بویوک توران ،
مدنی ، آنلی ، شانلی تورکستان
یعتیشیر اویقودن اویاغالیدر .

فکرت ضیا

ساندر علمی

عثمانلیجه نك

یازیسی ، لغتی ، املاسی ، قواعدی ، ادبیاتی

— یازی —

بوکون یر یوزنده کی بوتون مسلمانلرک باشقه باشقه قومیتی ، لسانی اولدینی
حاله اونلری شو یازی یرلشدیریور . چونکه منسوب اولدیقلری اسلام دینی
تبلیغ ایدن یازی بودر . هر مسلمان قوم کند ی دیلترینک اقتضاسنه کوره
بویازی به بعض شکلر علاوه ایدرک شیمدی به قدر کتابخانه معارفترینی بیرجوق
ترلرله طولدورمشلردر . اسلاملر آراسنده کی بویازی اشتراکی غایت مهم اولدینی
کی ، آثار اسلاف مسئله سی ده اهمیتده اوندن آشای قالمز . یاعصر لرجه بویازی به
اولان اعتیادیمز ، عادت اسلامیت لوازمندن کی طانیشمز غایت درین دوشو .
نوله جک مسئله لردن دیکلمیدر .

بوکون اسلامیتک محافظه سی و ترقی ایتدیرمه سی ، اسلام اولان هر قوم
استعدادلرینه کوره کندیلترینک ایلرله مه سنه جالیشمه لری ، سوکرده عموم

مسلمانلر آراسنده بیلشمه، بیرلشمه مسئلهسی بیزلره اوقدر آچیق و آجیقلی صورتده تظاهر ایتدی که آرتیق بونقطهده دها زیاده طور مق، بحث یوروتماک لزومسز تکرار دن عبارتدر. شیمدی بیر پیرمزی اینجیتمه دن، اصلاحه چالیشه. جقمزی خلقمزی قوشقولاندرمه دن، یاخود خلقمزی مخالف ایتدیرمک و کری پیراقدیر مق و معاذالله یکی یکی فلاکتلرک حاضر لایمهی ایچین اعدامزه میدان ویرمک کیبی خطالره دوشمه دن بوکون اهالی یی اوقوتوب یازدیرمه یه، تنویر ایتمه یه مجبورز. معلومدر که تهلکه لی بیر خسته یه عملیات بیله اقتضا ایتمه ایلمک دوشونوله جک شی خسته یی عملیات طایانه جق بیر صحت، بیر قوته کتیرمکدر. بئله علیه بیز بوکون غایت ثانی ایله، حکیمانه تدبیرلره خلقمزی اولابویوک بویوک اصلاحلره مستعد بیر حاله کتیرمه یه مجبورز. دیمک که بوکونکی تدبیرلر استعداد تدبیرلری اوله جقدر.

شو مقدمه معلوم اولنجه آرتیق پک آچیق صورتده تحقیق ایدر که بیز بوکون خلقمزی اوقوتوب یازدیر مق ایچین بو یازی یی قوللانمغه مجبورز. بیز بونک غیری یوروتولن فکرلری علمه، حکمته مخالف بولدیمزدن ناشی دیگله مکده معذورز. بیزده بیلیرز که بویازی کوکدن نازل اولدی. انسانلر یایدی. بو، حقیقته دین مسئلهسی ده دیکلدر. امی بیر قوم ایچنده ظهور ایدن اسلامیت بویازی یی صوکره دن باشقه لرندن آلدی. انسان دینی هر یازی ایله یازمه بیلیر. بونلر پک بللی مسئلهلردر. آنجاق بوکیبی مسئلهلری اون بیکده بیر کیشی نک بیلیمسی در حال تطبیق زمینه وضع ایدله یه جسارت ویره مز.

بوکون بیز مسلمانلر ال و کوکول بیرلکیله خلقمزی اوقوتمه یه چالیشم. اونلرک اکثریسنده بوکیبی مسئلهلری قبول ایدم جک استعداد حاصل ایدم. بو استعدادک حصوله یاردیم ایدم جک عالمانه استادانه اثرلر یازم. یازمیشلری بول بول اوقوته لم ده آرتیق اونلر نه ایستیرلره اوله یایسینلر. فقط بیز امیز که او وقت یینه یایله جق شی بو یازی یی الدن بیر اقامق اوله جقدر. چونکه بیزم اعتقادیمزجه - دیگر دینداشلریمز مسئلهسینی بیر اقم - بیزه کوره بیزم شو یازیمز جزوی بیر اصلاحله بوکونکی آوروپا یازیلرینک سهولته یاقین دینله بیله جک بیر

درجهیه کلمه ممکنند. بونی ظن و تخمین اوزرینه سویله مه یورم. تجربه ایدلادی، تحقیق ایتدی. [بونکله برابر بیر قومده اوقویوب یازمه یی تعمیم ایدم جک جهت یالکیز یازی مسئله سی ده دکیلدر. چینه اوقویوب یازما یانلر اقلیتده اولدییی یازیلوب طور یور. ییزم یازیمز شو حالیه بیله چین یازسیله مقایسه ایدیه جک درکده دکل آ.]

یازی — باخورد — صرف

مشروطیت ایتداسنده معارف ناظری نائل بک افندی یازی و املا مسئله سی حقیقه تقدیر ایدوب احمد مدحت افندی، امرالله افندی، نجیب عاصم، ولد چلی، احمد حکمت بک، فؤاد رائف بک، نعم بک و سائر مد مرکب بیر قومیسون تشکیل ایتدی. بونلر بیر قیش، بیر یاز بواشه جدی چالیشه رق، جدلی احمد مدحت افندی مرحومه آره صیره عادتاً غوغا ایدرک یازی قسمی ختامه ایردیروب راپورلری ده نظارته تقدیم ایتیشلردی. نظارت بونی غزته لرله نشر ایدم جک، بونک اوزرینه فکرلر نعلطی ایدیه جک، استانبولده، طاشروده اولان لسان علماسی بو باده دییه جکلری دییه جکلر، اووقته قدر املا مسئله سی ده بیه جک، اوده لسان علماسنک تدقیقه عرض اولوندیقن سوکره مکتب کتابلری بوخط و املا یله باسیله جقدی. حتی ایلك اجتماعده اعضادن بیرى لاتین حروفی تکلیف ایتش، بوتکلیفک محسناتی بک بدیهی اولمقله برابر عموم حضار طرفدن او یله محظورلر سرد ایدلشدی که ییزم شو حالزده بویه بیر تشبیه قالدیشمق بوکی مسئله لک اوزون زمانلر اوچاکی کیی منسی بیر مغاربه حبسنه، بلکه ده مشروطیت مزك صار صیلده سنه سب اوله بیله جکنه جمله یه قناعت کلشدی. حتی (تجدد) صاحی با استدعا قومیسونه داخل اولمق و کندیسنک دیوانی آزمانی (حروف مقطعه) سی قبول ایتدیرمک ایسته مشه ده کندیسى قومیسونه جلب ایدیه لک بیر اشمکه، باقلاشمغه شدته مجبور اولدیغمز دیگر مسلمان قارداشلریمزدن یازیمزی آیره جق و عموم اسلام آتارینه ییزی یا بانجی قیله جق اولدیقندن سوکره لاتین حروفی آلمایوبده مسلمانلرله عموم آوروپالیر آره سنده (لالی هؤلا، ولالی هؤلا، مذهبیین بین

ذلك) عجایب بیر موضع آلمقده بیر معنی و منطق اوله مایه جفی طرزنده جواب ویرلمشدی .

اوقومیسوینده کونلرجه آلتی دانه املا حرفی ، صائتلر حقنده اوزون اوزادی مذاکره و مجادله دن سوکره شکلری قرارلاشدیرلمشدی . سوکره ده صائتلره الفدن باشلایهرق تام بیرسنه قدر بیرمدته بونلرده بیتدی . بوراده یوبابده دها اوزون معلومات ویره مایه جکم . چونکه یاپیلان شکلرده مطبعه حروفاتی اولمهدیجه ایضاح قابل دکلدر . یالکیزشونی سویله ییم که بو حروف اصلاحی مسئله سنده (هم علمی ، منطقی ، مطرد ، احاطه لی بیر اصول وضع ایتمک ، هم ده ایلمک نظرده کوزلره بیر باشقه لق چاریماق) یعنی خلق اوقدر فرقده اولمهدن حروف و املا نلک قولایلاشدیرلمه سنده مهجه بیر آدیم آتقی نقطه سی کوز اوکنده طوتولمشدی . اون قدر حرفک شکلی بوزمه دن اوقاق بعضی (علامت فارقه) وضعی یازیمزی دیگر دینداشلریمزک یازیسندنده اوزاقلاشدیرمامشدی . (کله نلک ایلمک صائتی صائت تعقیب ایتمزه اوایلمک صائت مفتوحدر) و (کله نلک بیرنجی ، ایکنجی صائتی مفتوح اولورسه یایکنجی صائتدن سوکره - فتحه صائتی اولان - (ه) کلوب کله اوراسندن پارچه لانیر ، یاخود او (ه) یرینه (ـ) بوش دندان کتیریلیر .) کی قاعده لر قویوب (کله نلک = کله نلک . اوت = اوت) طرزنده مثاللر یازلمشدی . ایلرینی آتییه بیراقوب ایشدئی تحصیل بیر آن اول تمیم ایتمک کوز اوکنه آلیندینی ایچین مکتب کتایبری آچیقجه یازیله جقدی . غزته لره ده بوجهتی التزام ایتمه لری توصیه ایدیله جکدی . بوندن سوکره دها لغتلی و اصطلاحلی ، صنعتلی یازیلری اوقومغه کچمک - ایسته ینلر ایچین - قولایلاشیردی . بیرده عربجه ، عجمجه اولوبده لسانمه یرلشمش اولان کله لر ایکی قسم اولوب بیر قسمی یالفظ ، یامعنی جهتدن ، یایکی جهتدن بوزولانلردر . بونلری کندی املامز اوزره - ناصیل که یازه کلدیکمز وجهله - بول بول صائت قوللانلره ق یازیله جقدی . شکل و معناسی بوزولایانلر اوقدر جوق اولمادیغندن (قیلیشه) شکلنده حس ایدلمکسزین نظرلر املاسنه آلیشه بیلیردی . بوصوک (نظریه) و بوکا بکزر - ممکن اولدینی

قدر - صایسی آز قاعده لر املا قسمنده مذاکره ایدیله جکدی .
ایشته بیر چوق معلومات ویردیکم حروف و املا قومیسئونک اومه آری
اگر معارف نظارتنده موجود ایسه بیر عیننی آلوب - طوغرودن طوغرویه
تعلق حبیلله - تورک یوردیله نشر ایدلملی ، اختصاص اربابی ده بو بایده اینه
بوینه فکر یوروتلملی . آرتیق عقلمز ی باشمز آله رق ایلرله یه جکسک بویله
نافع ، علمی بختلرله وطنه خدمت ایتلملی یز .

- لغت -

بوکون عثمانلی دیلی آری بیر (لهجه) اولمشدر . تراکتیله ، گله لرینک
جو قلیله ، ادبیاتیله ، ایفاتیله ، سوکرده علماسیله ، کوزل قونوشور
دوزکون آغیزلی آدم لریله ، اولدیقهجه ترقی ایتیش خلقیله دیگر لسانلرله واولسان
اربابنه فائقدر . فقط اونلرله نسبتله نقصانی ده وار . بیزم شعبه مزده بک چوق
خالص تورکجه کلمه لر اونوتولمش ، بیر چوقاری ده پایتخت لسانه مجهول اولدیغی ایچین شو
مقاله مزده بیله قوللانمغه جسارت ایدمه یوروز . اونوتولمش فقط بک لزومی اداتلر
و قاعده لرده وار . فقط بیزم فکر مزجه بو (منسیات) ی هپسینی یردن سور وکله یوب
کلوب ده ذاتاً لسانجیلر حقنده کی فنا نظرلری ، فنا ظنلری قوبلشدیرمه مملی یز .
بیزم بوکون یایه جغمز الک مهم ایش لسانجی یتشدیرمک ، اسکی کتابلری اوقومغه
هوس اویاندیرمق ، مهم مسئله لری یالکیز یازوب دیلوزک ، قومیتلرک محبلیغی ارشاد
ایتمک ، حاصلی اولجه خلقی اوقوتوب دوشونمکه ، اجتهاده آیشدیرمقدرد .

بیزم دیلوز (الف با) سندن اعتباراً بکیدن یایمق ایستر . بیکره آزیحق (مخارج)
علمی بیلن قولایجه تسلیم ایدرکه هجا حرفلریمز بیله طبیعت اوزره دیزلمه مشدر .
(الف) ایله (با ، تا ، جیم) مخرج اعتباریله دیزلمه مشدر . عربلر بیله کندی حرفلرینک
بو ترتیبنک فرقنه تام بیک سه اول وار مشلر سه ده علمی بیر مسئله اولدیغی ایچین
اسکی ترتیب تبدیل ایدیله مه مشدر . (المزهر) ده بو بایده معلومات وار . بیزده
(الف با) کتابلر مزک دیکشمه سنه طرفدار دکل ایسه کده فقط علماجه بیانعه سی ،
بو بایده آوروپا علما سندن فکر آله رق درین نظرلرله مناظره ایدلمه سی طرفدار ی یز .

بو بحث هم بیزی صدمزدن اوزانه‌جق، هم ده ایسته‌دیکمز شکلی حرفلر
مطبعه حروفاتی ایچنده موجود اوله دیغندن مقصدیمیزی حقیقه تصویر ایدمه‌جکیز.
اونی زمانه بیراقهلم. لغت بخته کلهلم :

حرفلر مزك شكلى تقرر ایدوب مخارج اصولی اوزره ترتیبی بیلندیکن
صوکره نوبت او ترتیبده لغت کتابی یازمغه کلیر. فقط بوقولای بیرشی دکلدر.
دییه بیلیرم که: لغت کتابی یازمق ایچین انسان لغتچی طوغمق ایجاب ایدر. چونکه
کنجلك آنجاق بیکیرمی بش، بلکه داها زیاده سنه‌لر یاقه‌سنی بیراقایان مکتب
حیاتندن صوکره بیرده ا کمک پاره‌سی قازانه‌جق ایش بولملری لازم کلیر که
اومساعیدنن چاله‌جنی زمانلرده لغتجیلک اسبابی حاضر لامغه چالیشین. دیمک که
آنجاق اوتوز بش یاشندن صوکره اکثریا کنجلك نشاطی آلامغه باشلار. یاخود
زنکین اولمالی که اکثریا زنکینلرده بویله پاره کتیرمز، اکنسیدیرمز، بلکه
جان سیقار ایشلره اوغراشمزلر.

هرنه ایسه ییز یازمده کوومن کیریشین.

اولا عثمانلیلک ابتداسندن زمانمزه قدر یازلمش منظوم منشور اثرلردن هر دورمه
عائد اولمق اوزره بیر خایلیسنی اوقومهلی. یزده ادب لسانی بیر اولدینی ایچین
استانبول، قونیه، سیواس، قسطنطنی مملکتلرنده چیقان ادیبلرک، مؤلفلرک
کتابت لساننده - بعض نادر کله، تعبیرات، اصطلاحاتدن باشقه - فرق یوق
کییدر. یالکیز دورلرده فرق واردر. مثلاً یدییوزده یازلمش بیر اثر ایله طوقوز
یوزده یازلمش اثرک آرمسند خایلی فرق کورولور. صوکره عادتاً یاریم عصر
آرمسند بیله فرقلر مشاهده ایدیلیر. طوقوز یوز اواسطندن صوکره ادب
لسانی لطیف بیر اینجه‌لک پیدا ایدر. مجارلر چوغالیر. تشبیهلر، (تعبیرات مخصوصه) لر
یکیدن وجوده کلیر. بیکدن صوکره سنی هرکس آکلار. فقط لغتچی ادبی یازلمش
کتابلردن زیاده باشقه موضوعده، مثلاً عقائده، طبایه، حیوانات، معادن
و نباتات خواصنه، خصوصاً عربجه‌دن، عجمجه‌دن تورکجه‌یه ترجمه ایدماش اسکی
یازمه لغت کتابلردن چوق استفاده ایدر. اسلامیت اصطلاحاتی، طابشرک،
اوتلرک، حیوانلرک، اغاجلرک اسملرینی و لغتلرک اصلنی بو کتابلردن طویلایه جقدر.

بوندن صوکرده مستشرقلرک باصدیردیقلری قوداتقو بیلیک ، اورخون
ایدملری ، تورقان وثیقهلری ، ترجمان تورکی و عربی ، معراجنامه کیی کتابلرله
کتبخانهلرده آره صیره بولونان التحفة الزکیه ، فریح بعدالشدہ ، قابوس نامه ،
اسکندر نامه ، عاشق پاشا دیوانی ، سلطان ولد حضر تلیزینک تورکجه اشعار
کیی اثرلر ایله اویغور ، اوزبک ، تاتار ، قایماق ، آذربایجان ، تفلیس لسانلرندہ
بیر خایلی اثر تبیع ایتیملی . بونلر اشتقاق علمنه ، لغتک ایلانی بولمغه چوق
خدمت ایدر . احیاسی واجب خایلی اغتارده بولونور . عرب ، عجم لسانی
وادیاتی ده اولدیقجه بیلمه ایدر . عربلر لسان علمنه دائر خایلی اثر یازمشلر .
بوناردن الکفائده لیلری المزهر ، الجاسوس ، الفلسفة اللغویه کیی محققانه اثرلردر .
هله آوروپا لسان عالمترینک بوعلمه دائر بعض اثرلری ده اوقونوب لسان علمی
فلسوفی اولدیقدن صوکرده لغت کتابی یازیلیرسه اووقت عثمانلیغه ایلک لغت
کتابی اتخاف ایدلمش اولور .

بیزه ایکی نوع لغت کتابی لازمدر . بیری مخارج ترتیبی اوزره فلسفه سیله ،
اشتقاقیله ، شواهدیله صرف تورکجه ، دیگرلری ده موجز ، منقح ، ترتیبی بوکون
عثمانلیقده قوللانیلان عربجه ، عجمجه ، اجنبیجه کلمهلرده داخل اولدینی حالده
قاریشیق اولمه ایدر . بیرنجیسندن لسان ، ادبیات علماسی ، ایکنجیسندن ده
محررلر ، ادیبلر ، عموم خلق استفاده ایدر . بوکونکی لغت کتابلری بیرچوق
کلمه خزینه سیله ؛ کلمه نک روخندن چیقمايان ، شوراده بوراده کورولان معنارک
آلته صیره لایمه سندن عبارتدر .

ارطغرغانه

انتصار

ایش ایشدن کچمه دن کوزیکزی آچیکزا

وقتیله تورکیا قوی بردولت ایدی . فقط او اوسکی قوت اراق موجود